

*Д. С. Мартишин,
к. н. з богосл., доцент, завідувач кафедри українознавства, православ'я та теології,
Міжрегіональна академія управління персоналом, м. Київ
ORCID ID:0000-0002-2770-7757*

DOI: 10.32702/2306-6814.2019.11.90

ГЕНЕЗИС СТАНОВЛЕННЯ ДЕРЖАВОТВОРЧОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ДОКТРИНИ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ У КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ ХРИСТИЯНСЬКОЇ ТЕОЛОГІЇ

D. Martyshyn,
candidate sciences in theology, Associate Professor, head of the Department of Ukrainian Studies,
Orthodoxy and Theology, Interregional Academy of Personnel Management, Kyiv

THE GENESIS OF THE BECOMING OF ORGANIZATIONAL SOCIAL DOCTRINE
OF THE ORTHODOX CHURCH IN THE CONTEXT OF THE FORMATION
AND DEVELOPMENT OF CHRISTIAN THEOLOGY

У статті досліджено процес становлення державотворчої соціальної доктрини православної церкви у контексті формування та розвитку християнської теології. Проаналізовано теоретичні основи соціальної доктрини православної церкви, історія становлення християнської теології. З'ясовано роль церкви в процесах державотворення. Узагальнено та запропоновано підходи щодо вдосконалення теоретико-методологічних засад формування державної політики на основі християнських цінностей.

Розкрито зміст базових категорій та понять християнської теології у контексті державного управління. Визначено зміст та сутність державотворчої соціальної доктрини православної церкви та її вплив на формування державної політики України, національної безпеки. Розкрито роль християнської теології у формуванні цивілізаційного та геополітичного розвитку сучасного світу. Окреслено місце християнських цінностей у консолідації багатьох народів світу та України, а також роль церкви на міжнародній арені в умовах глобалізації на зламі історичних епох.

Проаналізовано державотворчу соціальну доктрину православної церкви як сукупність загальних теоретичних основ християнської теології, певної системи понять і уявлень про релігію, а також методу теологічного пізнання світу та християнської діяльності, спрямованих на реалізацію процесів державотворення. На відміну від існуючих теоретико-методологічних підходів подолання глобальної кризи людства, обґрунтовано необхідність подолання системної кризи шляхом діалогу держави і церкви, розбудови життя сучасного суспільства на засадах християнських цінностей.

Соціальна доктрина церкви — один з основних засобів утілення в життя таких християнських цінностей, як свобода, справедливість тощо і дослідження соціального вчення церкви потребує не лише філософського, але й державно-управлінського підходу. Соціальне служіння церкви виступає не лише інструментом, але й самостійною цінністю сучасної релігійної культури,

яка посідає гідне місце серед інших її цінностей в історії людства. Під час вивчення християнської теології слід аналізувати також і питання про духовні цінності в процесах державотворення, теоретичні витоки соціальної політики церкви в державному управлінні.

The article examines the process of becoming of the state organizational social doctrine of the Orthodox Church in the context of the formation and development of Christian theology. The theoretical foundations of the social doctrine of the Orthodox Church, the history of the formation of Christian theology are analyzed. The role of the Church in the processes of state formation is clarified. The approaches to improving the theoretical and methodological principles of state policy formation based on Christian values are generalized and proposed.

The content of the basic categories and concepts of Christian theology in the context of public administration is revealed. The content and essence of the state organizational social doctrine of the Orthodox Church and its influence on the formation of the state policy of Ukraine and national security are determined. The role of Christian theology in the formation of civilization and geopolitical development of the modern world is revealed. The place of Christian values in the consolidation of many peoples of the world and Ukraine as well as the role of the Church in the international arena in the conditions of globalization at the turn of the historical epochs is outlined.

The state organizational social doctrine of the Orthodox Church is analyzed as a set of general theoretical foundations of Christian theology, a certain system of notions and concepts of religion as well as the method of theological knowledge of the world and Christian activities aimed at the realization of the processes of state creation. Unlike the existing theoretical and methodological approaches to overcoming the global crisis of humanity, — the necessity of overcoming a systemic crisis through dialogue between the state and the Church, building up the life of modern society on the basis of Christian values has been substantiated.

The social doctrine of the Church is one of the main means of bringing to life such Christian values as freedom, justice, etc., and the study of the social doctrine of the Church requires not only a philosophical but also a state-management approach. The social service of the Church is not only an instrument but also an independent value of modern religious culture which occupies a worthy position among other values in the history of mankind. In the study of Christian theology one should also analyze the issue of spiritual values in the processes of state formation, the theoretical origins of the social policy of the Church in public administration.

Ключові слова: християнство, теологія, соціальна доктрина, державотворчі процеси, релігія, цінності, церква, соціальне вчення, суспільство, держава.

Key words: Christianity, theology, social doctrine, state organizational processes, religion, values, Church, social doctrine, society, state.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Актуальність теми нашого дослідження визначається й тим, що релігія (в тому числі й соціальне вчення церкви) сьогодні знаходиться у центрі політичних дискусій і вимагає ще більш глибокого наукового переосмислення. Політологічний та теологічний аналіз минулого християнської церкви, який розкриває певні закономірності діяльності релігійних організацій, спрямовує інтерес науковців у майбутнє і дає ключ до розуміння сьогодишньої суспільно-політичної ситуації у державно-церковній сфері. Узагальнення історичного досвіду соціального служіння та місії православної церкви є складовою частиною аналізу сучасної ситуації. Особлива роль в цьому належить науковому осмисленню соціальної доктрини християнства та здійсненню практичної діяльності церкви у сфері дер-

жавного будівництва. На нашу думку, синтез дослідницьких підходів державного управління та соціальної думки церкви сприятиме об'єктивному аналізу соціально-політичної реальності України, що уможливить визначення шляхів до політичної модернізації сучасного українського суспільства.

Зазначимо, що соціальна доктрина церкви — це християнське богословське знання про сутність, устрій та розвиток людського суспільства. Вивчаючи тисячолітній досвід людства, релігійні переконання людей, історію впливу християнства на розвиток науки, можна стверджувати, що соціальна доктрина церкви є сполучною ланкою між політикою, соціальною філософією та богослов'ям церкви. Ця наука постачає матеріал для формулювання богословських ідей і навіть політологічної думки.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Соціальна доктрина християнства, соціальна думка церкви, політична теологія, християнська соціологія ХХ століття завдячує своїм розвитком відомим християнським богословам: Карлу Барту, Дитриху Бонгефферу, Карлу Ранеру, Мартіну Лютеру Кінгу, Юргену Мольтману, Рейнольду Нібуру, Джону Мюррею, Анрі де Любаку, Роуену Вільямсу, Гансу Кюнгю, Річарду Хейзу, Томасу Бремеру, Дональду Карсону, Діармайдю Маккалоу, Мірча Еліаде, Хосе Казанові.

Науковий аналіз літератури з питань соціальної доктрини християнства надасть можливості визначити вектори розвитку соціального служіння церкви і чинники, що гальмують позитивні процеси впливу церкви на державу й суспільство. А це є особливо актуальним у визначенні власного шляху розбудови демократичної Української держави. На нашу думку, в церковній науці лише започатковано концептуальні засади щодо аналізу соціальної доктрини церкви та процесу впливу релігії на державотворення. Проте становлення вітчизняних наукових шкіл філософії та релігієзнавства у цьому напрямі відбувається стрімко, оскільки в цій галузі плідно працюють такі відомі дослідники: А. Аржаковський, А. Арістова, А. Басаурі Зюзіна, В. Бондаренко, Д. Брильов, О. Бучма, Л. Васьків, Т. Гаврилук, М. Гетьманчук, Я. Грицак, А. Денисенко, А. Дробович, В. Єленський, С. Здіорук, А. Зінченко, Ю. Кальниш, В. Кириленко, І. Козловський, А. Колодний, Ю. Корнійчук, Т. Котлярова, В. Лубський, М. Маринович, Ф. Медвідь, О. Муха, Р. Небожук, О. Недавнія, П. Павленко, В. Петренко, Ю. Решетніков, О. Саган, Г. Сагач, В. Сергійчук, Л. Филипович, Г. Христокін, В. Чемерис, М. Черенков, Ю. Чорноморець, В. Шевченко, Г. Щокін, П. Яроцький [2; 5; 8; 18—19].

Зазначимо, що важливі питання формування та реалізації державної соціальної політики були ґрунтовно проаналізовані в низці праць вчених, які відіграють визначальну роль у розробленні загальної стратегії національного державотворення, зокрема: В. Абрамова, В. Авер'янова, Г. Атаманчука, В. Бакуменка, В. Бедея, В. Бебика, М. Білинської, І. Бідзюри, Н. Глазунової, М. Головатого, В. Гошовської, О. Грищенко, С. Дубенко, Ю. Ковбасюка, В. Козакова, В. Куйбіди, О. Лебединської, Е. Лібанової, В. Лугового, С. Майборода, В. Малюшки, Л. Мисіва, Н. Нижник, О. Оболенського, В. Олуйка, М. Пірен, В. Пасічника, А. Попка, Я. Радиша, О. Радченка, В. Рижих, В. Ребкала, І. Розпутенка, Є. Романенка, В. Трощинського [6; 9].

Вивчаючи сутність християнської теології, соціальної доктрини християнських церков України, взаємозв'язок соціальної думки церкви з державним управлінням, освітою, вихованням, варто звернутися до наукових розробок таких церковних ієрархів та богословів: патріарха Варфоломія (Архондоніса), патріарха Кирила (Гундяєва), патріарха Філарета (Денисенка), митрополита Володимира (Сабодана), кардинала Любомира (Гузара), митрополита Онуфрія (Березовського), митрополита Мефодія (Кудрякова), митрополита Макарія (Малетича), митрополита Іларіона (Алфєєва), митрополита Олександра (Драбинки), митрополита Епіфанія (Думенка), митрополита Дмитрія (Рудюка), архієписко-

па Святослава (Шевчука), єпископа Бориса (Гудзяка), архімандрита Кирила (Говоруна), архімандрита Гавриїла (Кризини), протоієрея Віталія Косовського, протоієрея Миколая Забуги, протоієрея Олександра Трофимюка, священника Павла Бочкова.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є аналіз генезису становлення державотворчої соціальної доктрини православної церкви у контексті формування та розвитку християнської теології.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Науковці, вивчаючи стратегію і тактику побудови української національної держави III тисячоліття, роблять наголос на вірі в Бога, свободі, єдності, соборності, гідності нації; освіті. Саме тому вони звертаються до історії християнства. На сьогодні християнство — це одна з найвпливовіших релігій у світі. Християнство як релігія народилося у Палестині, але потім швидко поширилося на інші частини Римської імперії: Сирію, Єгипет, Ефіопію, Індію, Малу Азію, Грецію, дійшовши до Риму. Теологи зазначають, що християнство — це світова релігія, яка визначається вірою в Ісуса Христа як Месію, Боголюдину і Спасителя людства. Власне відлік нашої ери ведеться з року історичного народження Христа. Слово "Христос" означає "Помазаник, Месія". Згідно з християнським віровченням Ісус Христос — це не просто реальна людина, релігійний вчитель, пророк, соціальний реформатор, проповідник моралі, Христос — це Боголюдина (Бог і людина поєднані в одній Божественній іпостасі), Творець, Спаситель, Суддя, Господь, Цар неба і землі. Народився Спаситель світу від Пресвятої Діви Марії (Богородиці) у маленькому місті Віфлеємі, в Іудеї, якою правив цар Ірод. В Україні Православна Церква Різдво Христове відзначає 7 січня (25 грудня). Прожив Христос 33 роки, які присвятив служінню людству та його спасінню. В історії учнів Христа і Його послідовників почали називати християнами. Нагадаємо, що першими учнями Христа були святі апостоли (посланці), які проповідували Євангеліє (від грец. "блага звістка") по всьому світу [2, с. 53—57].

Відомо, що християнство залишається домінуючою світовою релігією як в чисельному, так і в географічному відношенні. Її послідовники проживають по всьому світу; територіями з переважачим християнським населенням історично є такі регіони як Європа, Північна та Південна Америка, Австралія. Кількість християн зростає в основному завдяки природному приросту певних континентів та місіонерській активності християнських церков. На історичному шляху християнство представлено трьома напрямками: православ'ям, католицизмом і протестантизмом. Православ'я поширене здебільшого у регіонах, у яких мала вплив Візантійська імперія (у період її розквіту), — на Близькому Сході, у Греції, Болгарії, Сербії, на Кавказі (у Грузії), у східних слов'ян (Київська Русь), на півночі Африки. Але пізніше "східне християнство" приходить в інші країни, зокрема у Фінляндію, Північну Америку та Японію. Православ'я робить акцент на правильному сповіданні Бога. Треба зазначити, що у першому тисячолітті християнства усі

християнські спільноти, громади називали себе православними (ортодоксальними) на відміну від єретичних вчень і сект [5, с. 20—23].

І лише після трагічної події в історії людства — Великого розколу 1054 року православною церквою почали називати східну (візантійську) християнську церкву, а католицькою — західну (римську). Звичайно, між східною церквою (православ'я) та західною церквою (католицизм) існували певні культурні, ментальні, цивілізаційні, догматичні, літургічні, аскетичні розбіжності. Але головним чинником, що спровокував розділення християнства, був політичний. Рим обстоював першість своєї влади в церкві (спираючись на першість святого апостола Петра — вчення римо-католицької церкви), Константинополь як нова столиця, "Новий Рим" за підтримки візантійських імператорів прагнув утвердити своє право на церковне домінування у світі. "З часом політичні, історичні й культурні протиріччя лише почали поширюватися між Сходом та Заходом, і в остаточному результаті призвели до появи справжньої духовної прірви між церквами" [5, с. 22].

На сьогодні католицизм (римо-католицька церква) є найпоширенішим християнським віросповіданням у світі, зокрема, у більшості країн Західної та Південно-Західної Європи (Іспанія, Франція, Італія, Португалія, Німеччина, Австрія, Польща, Бельгія, Чехія, Словаччина, Угорщина), в Латинській Америці та США. Вагомий вплив на духовний розвиток суспільства католицизм має в країнах Прибалтики, Західної України та Білорусі [5, с. 22].

Здійснюючи комплексний аналіз змісту й суті соціальної доктрини церкви, розкриваючи основні проблеми державотворчого процесу, необхідно звернутися до теологічної протестантської думки. Протестантизм — є одним з трьох, поряд з католицизмом та православ'ям, напрямів християнства, що являє собою сукупність численних самостійних церков і християнських деномінацій, пов'язаних з Реформацією. Відомо, що релігійно-суспільний рух Реформації був започаткований богословом, відомим релігійним мислителем людства Мартіном Лютером (1483—1546) на початку XVI ст. У зв'язку з численними поділами історії, культури, політики на сьогодні протестантизм являє собою сукупність християнських спільнот: лютеранство, кальвінізм, англіканство, пієтизм, цвінгліанство, анабаптизм, пуританство, баптизм, методизм, пресвітеріанство, адвентизм, квакерство, ревайвелізм, п'ятидесятництво тощо [18, с. 121—133].

Аналізуючи релігійний світогляд з метою дослідження проблематики розбудови держав з домінуванням певної релігії, варто звернутися до історії ісламських країн світу. Науковці відзначають, що іслам — відносно молода релігія. Вона виникла на початку VII ст. н. е. Формально часом появи ісламу вважається 622 рік [18, с. 71]. Сильний імпульс ісламу надала реальна історична особа — пророк Мухаммед (570—632). Залишивши торгові справи, він у 610 році виступив з проповіддю нової релігії, яку назвав "іслам" (з араб. — "покірність", "віддання себе Богу"). Мухаммед проголосив, що існує лише Аллах і що всі повинні бути покірні його настановам. У проповідях Мухаммеда звучали також вимоги щодо соціальної справедливості, братства віруючих,

здійснення благодійницької допомоги бідним, засуджувалося лихварство, проголошувалася необхідність дотримуватися простих норм моралі. Зазначимо, що на сучасному етапі державотворення саме ісламські країни виявляють сутність та духовне призначення релігії в житті сучасного світу [18, с. 71—81; 19, с. 135—164].

Філософ, релігійний мислитель Сергій Аверінцев (1937—2004) зазначав, що в буквальному значенні про теологію можна говорити, коли йдеться про віровчення суто теїстичних релігій — іудаїзму, християнства та ісламу [1, с. 208]. Теїзм (Бог) — релігійне світобачення, яке виходить з розуміння Абсолюту як нескінченної Божественної Особистості. У Святому Письмі Бог зображується як реальна Жива Особистість. До Нього звертаються, називаючи одним з імен: Адонай, Елоах, Елогім, Яхве, Святий Ізраїлю, Всевишній, Передвчний. Таким чином, індуїзм та буддизм лише частково умовно розвиваються у руслі теїзму, а конфуціанство, даосизм, дзен-буддизм взагалі, на думку науковців, не можуть бути віднесені до теології, бо ці релігії не визнають існування Бога як Особистості.

Безумовно, в історичному або економічному зрізі людство виступає радше як суто зовнішня "сума" окремих народів або економік, ніж як єдиний духовний суб'єкт всесвітньої історії. Але цілковите емпіричне розуміння історії та абсолютизація процесів економіки загрожує черговою глобальною кризою. В. Мартиненко підкреслює, що "людина вже довела свою неспроможність та апокаліптичність виробничої діяльності, в основі якої — абсолютизація прибутку як головної рушійної сили ринкової системи господарювання" [9, с. 95].

Зазначимо, що християнство — найчисленніша світова релігія. Вона формувалася не як регіональна, а як світова релігія, що відіграла роль стимулюючого фактора міжнародного і міждержавного культурного спілкування. Київська Русь, прийнявши християнство, змогла наблизитися до надбань європейської культури, тим самим поглиблюючи і розвиваючи власну. Православ'я стало надійним ґрунтом для створення могутньої і централізованої країни. Прийняття християнства сприяло зростанню міжнародного авторитету Української держави. Хрещення Русі ввело український народ у коло християнської сім'ї європейських країн, відкрило шлях до визнання нашого народу європейською християнською спільнотою.

За часів становлення та розвитку України як самостійної та незалежної держави відроджується і християнська теологічна думка як невід'ємна складова української культури та історії. На нашу думку, теологія як галузь знань про Бога, світ та людину значно розширює засоби та можливості державного управління, формуючи світогляд сучасної людини.

Варто наголосити, що теологія є продуктом релігійного, духовного розвитку християнства, людства, результатом богословської діяльності святих християнської церкви, богословів, релігійних мислителів, філософів, церковних діячів різних конфесій. Впровадження теології в українську освіту — це достеменно велике досягнення Української держави, науковців та освітян. Впевнені, що богословське мислення та християнське бачення світу органічно стануть сутністю усіх гуманітар-

них наук. Поза сумнівом, розвиток теології має свої особливості в різних конфесіях усього світу. Це пов'язано з історією християнської церкви, держав світу, ментальністю та культурою християнських народів, творчістю релігійних мислителів, богословів, тому варто враховувати особливості православної теології та життя українських православних церков, не виключаючи світовий досвід католицької й протестантських церков.

Спираючись на наукові розробки теологів, філософів, релігієзнавців, доведено доцільність використання на практиці державного управління теологічних аспектів релігійного буття людства [2; 6; 10—17]. Аргументовано, що духовна парадигма національної безпеки спирається на філософське осмислення безпеки, і базується на захисті буття нації та її складових (особи, суспільства і держави). Застосування духовної парадигми та метафізичного методу в науці державного управління дає змогу враховувати існування метафізичних аспектів буття, розглядаючи буття особи, сім'ї, нації, держави та людства залежно від буття Бога-Творця.

Отже, термін "теологія", або "богослов'я", походить від грецьких слів — Θεός (Theos), що означає "Бог", і λόγος (logos) "слово". Звідси богослов'я — це "слово, роздуми, дискусія про Бога" або "вчення про Бога". Варто наголосити, що усі визначення поняття "теологія" є надзвичайно обмеженими й умовними. Певні філософи, богослови, релігієзнавці ув'язують поняття "теологія" з питаннями та процесами пізнання Бога в тій чи іншій релігії [4, с. 9].

Зрозуміло, не всі вчені погоджуються з тим, що через призму науки Бог стає предметом й об'єктом, який вивчається богословами. Завжди існує небезпека, що науковці, які займаються питаннями богослов'я, можуть перетворити питання пізнання Бога, життя з Богом на мертві поняття науки. Слово "богослов'я" переважно вживається у широкому розумінні, аби визначити віровчальні, доктринальні питання християнства. Тобто теологія займається питаннями пізнання Бога і всього, що пов'язане з життям церкви і християнства. Теологія займається тлумаченням певних релігійних положень духовного життя людства та догматичних питань церкви.

Нині у вирі трансформаційних духовних, соціальних і політичних перетворень в Україні та кризових станів у світі теологія посідає чільне місце в усіх сферах сучасної науки. Теологію вивчають у багатьох вищих навчальних закладах України. І це не випадково. Саме сьогодні, як ніколи раніше, гостро відчувається дефіцит релігійного (християнського) знання про Бога, людину і суспільство. Вочевидь, що значна частина пізнавальних можливостей людства спрямовуватиметься на ліквідацію цього дефіциту та на встановлення конструктивного діалогу між представниками церковної та світської науки [3; 7].

У церковному документі "Основи соціальної концепції Української Православної Церкви" наголошується на тому, що "нині для забезпечення нормального людського життя як ніколи потрібне відновлення втраченого зв'язку наукового знання з релігійними духовними та моральними цінностями. Потреба в такому зв'язку зумовлюється й тим, що значна частина людей не

перестає вірити у всемогутність наукового знання. Певною мірою саме внаслідок такого погляду в XVIII ст. частина атеїстично настроєних мислителів рішуче протиставила науку релігії. Водночас загальновідомим фактом є те, що за всіх часів, включаючи й теперішній, багато хто з найвидатніших учених були й залишаються людьми релігійними" [16, с. 68].

Доречно зазначити, що у православній церкві богослов'ям називається систематично викладене вчення про Бога, яке ґрунтується на Святому Письмі (Біблія) та Священному Переданні церкви (літургичне життя, твори святих отців, догмати, канони, іконографія). Для кращого вивчення та засвоєння християнських положень про Бога, церкву та людину богослов'я розглядається як система богословських дисциплін, тісно пов'язаних між собою. Роздуми про Бога, релігійне життя суспільства людина отримує з давніх-давен — з появою заповідей Господніх на горі Синай, Святого Письма [20, с. 9—13]. Стародавні цивілізації Месопотамії, Єгипту, Китаю, Індії, Єгипту, Греції та Риму залишили численні пам'ятники богословських роздумів мудреців над важливими релігійними й політичними питаннями людства.

Таким чином, упродовж усієї багатогранної історії розвитку цивілізації люди завжди цікавилися такими релігійними питаннями: як пізнати Бога, який створив світ; що собою являє людина; як прожити життя, щоб догодити Богові; як раціонально розтлумачити свою віру в Бога; як організувати життя у церкві; як на рівні теології осмислити вчення про людину, природу і суспільство. Вперше на науковому рівні сформували відповідь на проблеми пізнання Творця, взаємодії Бога і людини святі отці Христової церкви.

Фактично богослов'я поділяють на чимало різних дисциплін, які розкривають сутність християнської віри. Найголовнішими напрямками християнської теології є такі:

- христологія — вчення про Божественну та людську природу Ісуса Христа;
- триадологія — вчення про Святу Трійцю (Бог — Отець, Бог — Син, Бог — Дух Святий);
- пневматологія — вчення про Святого Духа (Третя Особа Святої Трійці);
- еклезіологія — вчення про Церкву як соціальне і духовне (містичне) Тіло Ісуса Христа;
- есхатологія — вчення про останні часи історії людства та перебування душ людей у загробному світі;
- сотеріологія — вчення про спасіння;
- агіологія — вчення про святих Церкви та їхнє святе й богоугодне життя;
- антропологія — вчення про людину;
- ангелологія — вчення про ангелів;
- сакраментологія — вчення про таїнства Церкви;
- маріологія — вчення про Богородицю, Пречисту Діву Марію;
- патрологія — вчення про богословську й духовну спадщину святих отців церкви.

Розглянемо головні наукові дисципліни сучасної християнської теології:

— біблійне богослов'я займається вивченням історії Святого Письма та його тлумаченням на основі творів святих отців та знаних богословів християнства;

— догматичне богослов'я розкриває зміст догматів церкви (богооткровенних та незмінних істин християнської віри);

— моральне богослов'я розкриває сутність моральних принципів християнства та духовних векторів розвитку людської особистості;

— християнська апологетика займається обґрунтуванням християнського віровчення та його захистом в інтелектуальній полеміці та науковій дискусії;

— літургичне богослов'я вивчає православне богослужіння церкви та його значення для спасіння кожного християнина;

— християнська соціальна доктрина з позицій церкви розкриває основи устрою, сутності та розвитку людського суспільства [4, с. 9—10].

У сучасному світі проблематика соціальної доктрини церкви набула нового значення та надзвичайної поширеності через глобальні культурні, політичні, соціальні й економічні виклики, що поставили під сумнів та критичний огляд велику кількість теоретичних постулатів радянської атеїстичної науки, яка налягала на тому, що релігія має бути усунута з життя сучасного суспільства. На сьогодні соціальна доктрина церкви охоплює широке коло теологічних питань: від християнської соціології, спрямованої на вивчення соціальної проблематики буття людства, до есхатологічної прогностики розвитку сучасного соціуму. З точки зору соціального вчення церкви, метою суспільного розвитку людства є саме суспільство, зростання можливостей для реалізації духовної і соціальної місії кожної людини. Саме тому соціальна доктрина церкви спрямована на підвищення рівня унікальності, самобутності, творчості, самореалізації і свободи людської особистості.

Теологія, по суті, розмірковуючи про Бога, світ, людину, вивчаючи релігійні переконання людей, водночас співпрацює з різними іншими науками сучасного світу. Про це засвідчує наявність у них різних богословських напрацювань (державне управління, філософія історії, культура, антропологія, література, історія, мистецтво, архітектура, психологія, політологія). Значення теології для інших наук полягає у тому, що вона дає науково обґрунтовану теорію про пізнання Бога, світу і людини; забезпечує розуміння закономірностей релігійного життя людини, взаємодії церкви, держави та суспільства (соціальне вчення церкви, моральне богослов'я, апологетика, соціальне служіння церкви).

В умовах розвитку сучасної цивілізації проблема розвитку соціальної доктрини церкви не лише зберігає свою значущість, але й набуває особливої актуальності. Суперечності, конфлікти, антагонізми соціальної історії, що супроводжувалися виявом несправедливості, змушують людей шукати шляхів та засобів, що ведуть до практичної реалізації ідеалу справедливості. І що хворобливішими є вияви несправедливості, то більш привабливою видається їй протилежність. Соціальна справедливість, необхідна у зв'язку з соціальним питанням, яке в наш час набуло планетарних масштабів, торкається соціальних, політичних та економічних аспектів і, насамперед, структурного виміру проблем та прийнятих відповідних рішень міжнародною спільнотою. Сутність соціального вчення церкви полягає у втіленні християнської любові.

Тільки любов, а не примус та абстрактні формули ідеології навчають християнина правильного вибору та праведного шляху життя. Християнин ненавидить гріх, але любить стражденну людину, тому він завжди розрізняє гріх, який завжди слід відкидати, та гріховну людину, яка завжди зберігає свою людську гідність, навіть якщо забуває Бога.

ВИСНОВКИ

За соціальним вченням церкви, істинний християнський підхід до процесів державотворення, політики, проблем глобального світу, інтересів суспільства надихається не презирством, не відторгненням та духовним забуттям, а прагненням до трансформації наявної соціальної реальності у світлі релігійних цінностей. Церква вчить, що Бог повертає людині цілісність, гармонію, первинну красу, визволяючи людину від влади гріха.

Теологія вважає, що завдяки діалогу держави та церкви, релігійних громад та суспільства людству відкривається багато нових різноманітних шляхів розвитку культури, творчості та важливих граней буття самої цивілізації. Християнська соціальна думка у контексті процесів державотворення підіймає питання про значення та цінність усього історичного процесу. Християнська історіософія сповнена ціннісними орієнтирами в оцінюванні всіх історичних подій та явищ у житті держави, людини і суспільства. Невипадково найважливішим принципом християнської еkleзіології є соборність, єдність, соціальне служіння, справи милосердя та любові.

На нашу думку, на сучасному етапі розвитку науки роль християнської церкви її соціальної доктрини набуває особливої теоретико-методологічної та соціально-практичної актуалізації в житті українського суспільства. Соціальне вчення церкви у такому контексті є об'єктом дослідження різних предметних сфер та різних концептуальних рівнів теологічного, політологічного, філософського, соціологічного, культурологічного та історичного. Це безпосередньо обумовлено впливом християнства на усі сфери суспільного життя.

Література:

1. Аверинцев Сергій. Софія-Логос. Словник. — К.: ДУХ І ЛІТЕРА, 2004. — 640 с.
2. Борозенець Т.А., Гаврилюк Т.В. Релігієзнавство: навч. посіб / Т.А. Борозенець, Т.В. Гаврилюк / За ред. І.Ф. Надольного. — К.: Національна академія статистики, обліку та аудиту, 2013. — 185 с.
3. Вселенський Патріарх Варфоломій. Віч-на-віч із Тайною. Православне християнство у сучасному світі. — К.: ДУХ І ЛІТЕРА, 2011. — 360 с.
4. Вступ до богослів'я (катехізис) / Київська православна богословська академія; упор. Костянтин Москалюк. — К.: Видавниче управління УПЦ Київського Патріархату, 2016. — 148 с.
5. Гавриїл (Я.В. Кризина), єп.; Діонісій Мартишин, прот. Вступ до православної теології: Посібник. — 2-ге вид., перероб. і допов. / Я.В. Кризина, Д.С. Мартишин. — К.: ДП "Вид. дім "Персонал", 2019. — 296 с.
6. Державне управління: філософські, світоглядні та методологічні проблеми: моногр. / Кол. авт.; За ред.

д-ра філос. н., професора В. М. Князева. — К.: Вид-во НАДУ. — Міленіум, 2003. — 320 с.

7. Иоанн Павел II. Энциклика ВЕРА И РАЗУМ (FIDES ET RATIO) Его Святейшества Папы Римского Иоанна Павла II. — М.: Издательство Францисканцев, 1999. — 152 с.

8. Історія релігії в Україні: навчальний посібник / А.М. Колодний, П.Л. Яроцький, Б.О. Лобовик та інш.; За ред. А.М. Колодного, П.Л. Яроцького. — К.: Т-во "Знання", КОО, 1999. — 735 с.

9. Мартиненко В.Ф. Державне управління інвестиційним процесом в Україні: навч. посіб. — К.: НАДУ, 2008. — 300 с.

10. Мартишин Д.С. До питання про стан та особливості месіанізму у сучасній політиці // Труды Київської Духовної Академії. — К., 2009. — № 10. — С. 410—422.

11. Мартишин Д.С. Політика в житті християнина // Проблеми самоідентифікації сучасного українського суспільства: політичні, економічні, соціальні та культурні аспекти. — К.: Національна академія управління, 2009. — С. 48 — 53.

12. Мартышин Д.С. Введение в социальное служение Православной Церкви: учебное пособие / Д.С. Мартышин. — К.: Издательство Лира-К, 2015. — 198 с.

13. Мартышин Д.С. Введение в социальное учение Русской Православной Церкви: учебное пособие / Д.С. Мартышин. — К.: Издательство Лира-К, 2013. — 306 с.

14. Мартышин Д.С. Основы христианской эсхатологии: учебное пособие / Д.С. Мартышин. — К.: Издательство Лира-К, 2015. — 124 с.

15. Мартышин Д.С. Религиозно-этическая концепция Пьера Тейяра де Шардена в свете христианского богословия: монография. — К.: МАУП, 2006. — 200 с.

16. Основи соціальної концепції Української Православної Церкви. — К.: Інформ.-вид. центр УПЦ, 2002. — 80 с.

17. Основы социальной концепции Русской Православной Церкви. — М.: Отдел внешних церковных связей Московского Патриархата, 2001. — 128 с.

18. Релігієзнавство: навчальний посібник. — К.: Центр учбової літератури, 2006. — 272 с.

19. Яроцький П. Л. Релігієзнавство: навчальний посібник. — К.: Кондор, 2004. — 308 с.

20. Ястребов Глеб. Введение в иудаизм: учебное пособие. — М.: ББИ, 2005. — 145 с.

References:

1. Averyntsev, S. (2004), Sofiia-Logos. Slovyk [Sofia-Logos. Dictionary], DUKh I LITERA, Kyiv, Ukraine.

2. Borozenets', T.A. and Havryliuk, T.V. (2013), Relihiieznavstvo [Religious studies], Natsional'na akademiia statystyky, obliku ta audytu, Kyiv, Ukraine.

3. Vartolomii, Vselenskyi Patriarkh (2011), Vich-novich iz Tainoiu. Pravoslavne khrystyianstvo u suchasnomu sviti [Face-to-face with Secret. Orthodox Christianity in the modern world], DUKh I LITERA, Kyiv, Ukraine.

4. Kostiantyn, M. (2016), Vstup do bohoslaviv'ia (katekhizys) [Introduction to theology (catechism)], Vydavnyche upravlinnia UPTs Kyivs'koho Patriarkhatu, Kyiv, Ukraine.

5. Kryzyna, Ya.V. and Martyshyn, D.S. (2019), Vstup do pravoslavnoi teolohii [Introduction to Orthodox theology], 2-d ed., Vyd. dim "Personal, Kyiv, Ukraine.

6. Kniaziev, V.M. (2003), Derzhavne upravlinnia: filosof's'ki, svitohliadni ta metodolohichni problemy [Public administration: philosophical, ideological and methodological problems], Vyd-vo NADU. — Milenium, Kyiv, Ukraine.

7. Ioann Pavel II (1999), Jenciklika VERA I RAZUM (FIDES ET RATIO) Ego Svjatejshestva Papy Rimskogo Ioanna Pavla II [Encyclical BELIEF AND MIND (FIDES ET RATIO) by His Holiness Pope John Paul II], Izdatel'stvo Franciskancev, Moscow, Russia.

8. Kolodnyj, A.M. Yarots'kyj, P.L. and Lobovyk, B.O. (1999), Istoriia relihii v Ukraini [History of Religion in Ukraine], T-vo "Znannia", Kyiv, Ukraine.

9. Martynenko, V.F. (2008), Derzhavne upravlinnia investytsijnym protsesom v Ukraini [Public administration of investment process in Ukraine], NADU, Kyiv, Ukraine.

10. Martyshyn, D.S. (2009), "The question of the state and peculiarities of messianism in modern politics", Trudy Kyivs'koi Duhovnoi Akademii, vol. 10, pp. 410—422.

11. Martyshyn, D.S. (2009), "Politics in the life of a Christian", Problemy samoidentyfikatsiii suchasnoho ukrains'koho suspil'stva: politychni, ekonomichni, sotsial'ni ta kul'turni aspekty [Problems of self-identification of modern Ukrainian society: political, economic, social and cultural aspects], Natsional'na akademiia upravlinnia, Kyiv, Ukraine, pp. 48—53.

12. Martyshyn, D.S. (2015), Vvedenie v social'noe sluzhenie Pravoslavnoj Cerkvi [Introduction to the social ministry of the Orthodox Church], Izdatel'stvo Lira-K, Kyiv, Ukraine.

13. Martyshyn, D.S. (2013), Vvedenie v social'noe uchenie Russkoj Pravoslavnoj Cerkvi [Introduction to the social teaching of the Russian Orthodox Church], Izdatel'stvo Lira-K, Kyiv, Ukraine.

14. Martyshyn, D.S. (2015), Osnovy hristianskoj jeshatologii [Basics of Christian eschatology], Izdatel'stvo Lira-K, Kyiv, Ukraine.

15. Martyshyn, D.S. (2006), Religiozno-jeticheskaja koncepcija P'era Tejjara de Shardeny v svete hristianskogo bogoslovija [The religious and ethical concept of Pierre Teilhard de Chardin in the light of Christian theology], MAUP, Kyiv, Ukraine.

16. Ukrainian Orthodox Church (2002), Osnovy sotsialnoi kontseptsii Ukrainskoi Pravoslavnoi Tserkvy [Fundamentals of the Social Concept of the Ukrainian Orthodox Church], Inform. — vyd. tsentr UPTs, Kyiv, Ukraine.

17. Russian Orthodox Church (2001), Osnovy social'noj koncepcii Russkoj Pravoslavnoj Cerkvi [Fundamentals of the social concept of the Russian Orthodox Church], Otdel vneshnih cerkovnyh svjazej Moskovskogo Patriarkhata, Moscow, Russia.

18. Tsentr uchbovoi literatury (2006), Relihiieznavstvo [Religious studies], Tsentr uchbovoi literatury, Kyiv, Ukraine.

19. Yarots'kyj, P.L. (2004), Relihiieznavstvo [Religious studies], Kondor, Kyiv, Ukraine.

20. Jastrebov, G. (2005), Vvedenie v iudaizm [Introduction to Judaism], BBI, Moscow, Russia.

Стаття надійшла до редакції 18.05.2019 р.